

Аналіз судових доказів у кримінальному процесі: еволюція правових норм

Вахненко Тетяна Віталіївна¹

Опубліковано	Секція	УДК
13.06.2023	Право	343.14

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8038779>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У цьому дослідженні проаналізовано судові докази в кримінальному процесі, зокрема розглянуто правову природу виникнення інституту доказування в контексті історичних подій, і досліджено еволюцію правових норм від найдавніших часів до сучасності. Досліджено теми доказів у кримінальному процесі через призму їх оцінки й допустимості. Дано окрему характеристику електронним доказам та їх допустимості, зокрема встановлено, що такі докази в процесуальному законодавстві України з'явилися нещодавно. Крім того, визначено, що чинним Кримінальним процесуальним кодексом України передбачена лише одна стаття, яка регулює питання оцінки доказів, при цьому чинний кримінальний закон не містить чітких правил оцінки доказів. Водночас дано окрему оцінку такому поняттю як «внутрішнє переконання», на підставі якого здійснюється оцінка доказів.

Ключові слова: внутрішнє переконання, докази в кримінальному процесі, допустимість доказів, оцінка доказів, історія доказів.

Analysis of forensic evidence in criminal proceedings: evolution of legal norms

Annotation. This research analyzes the judicial evidence in criminal proceedings, particularly examining the legal nature of the emergence of the proof institution within the context of historical events and exploring the evolution of legal norms from ancient times to the present. It is established that even during the time of Kyivan Rus, a method of proof, such as witness testimony, was used, which was also applied during the Hetmanate period, and at that time, the evidence under customary law began to be classified as perfect or imperfect. Through a systematic analysis of the current national legislation, the issue of evidence in criminal proceedings is examined, including their admissibility and evaluation. It is determined that digitalization has now integrated into all spheres of social life, including criminal procedural activities, as a significant portion of evidence is stored in electronic format. Under these circumstances, special attention is given to the evaluation and admissibility of electronic evidence, particularly noting that such evidence has only recently emerged in the procedural legislation of Ukraine. Furthermore, it is established that the current Criminal Procedural Code of Ukraine only contains one article regulating the issue of evidence evaluation, and the existing criminal law lacks clear rules for evaluating evidence. Therefore, through the research and systematic analysis of the norms of criminal procedural

¹ аспірант, Національна академія Служби безпеки України, Україна, 03066, м. Київ, вул. М. Максимовича, 22, <https://orcid.org/0009-0004-0076-0373>

legislation, it is concluded that the evaluation of evidence constitutes a logical intellectual activity of the investigator, prosecutor, or judge, resulting in the selection of admissible evidence that is significant for the correct resolution of a criminal case. At the same time, a separate assessment is provided for Article 94 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, which defines the essence of evidence evaluation as an internal conviction. The study of this provision leads to the conclusion that internal conviction can have a subjective nature and, as a result, may lead to an exceeding of powers by individuals conducting criminal proceedings.

Keywords: internal conviction, evidence in criminal proceedings, admissibility of evidence, evaluation of evidence, history of evidence.

Вступ

Постановка проблеми. Розслідування і судовий розгляд є основою кримінального судового процесу, невід'ємною складовою якого є зібрані докази. Питання допустимості доказів належить до однієї з основоположних категорій кримінального процесу й доказового права зокрема. Водночас визначення допустимості доказів здійснюється на їх безпосередній оцінці. Тому дослідження питання допустимості доказів та їх оцінки є актуальним, оскільки саме докази складають основу належного злочинного діяння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За таких обставин тему доказів через призму їх допустимості й оцінки найчастіше обговорюють науковці-процесуалісти. Так, поняттю доказів у контексті історичних подій дали свою оцінку О. Охман, Т. Деревянко, Н. Логінова [18]. І. Крицька [9] дослідила становлення інституту речових доказів на українських землях. Л. Коваленко [10] дослідив генезис інституту доказування за часів звичаєвого права. Окремі аспекти властивостей доказів дослідили П. Дейкало й Г. Різник [6]. Аналіз допустимості доказів здійснили М. Майстренко, В. Черевко [17] та О. Коробка [14]. О. Метелев [16] дав окрему оцінку явищу, яке нещодавно виникло в кримінально-процесуальному полі – електронним доказам. Спірні аспекти оцінки доказів на стадії досудового розслідування дослідили Є. Баранова та Т. Корчева [1]. М. Хлівна [21] із системного аналізу норм кримінального процесуального законодавства виокремила основні елементи оцінки доказів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У кримінальному процесі неодмінно повинна залишатися панівна роль захисту громадян від кримінальних злочинів. Водночас верховенство права має превалювати в питаннях притягнення до кримінальної відповідальності. При цьому саме синергія правильної оцінки доказів та їх допустимості й може бути покладена в основу законного рішення суду. За таких обставин метою цього дослідження є короткий екскурс в історію виникнення доказів й аналіз доказів у кримінальному процесі у межах їх оцінки й допустимості, а також визначення проблемних питань у контексті дослідження. Водночас досягнення поставленої мети потребує детального аналізу процесуального законодавства й наукових поглядів на предмет дослідження.

Результати

Робота з доказами складає основу кримінально-процесуальних дій і полягає в збиранні доказів, їх перевірці й оцінюванні. І лише докази, що пройшли всі належні процесуальні дії, можуть бути покладені в основу законного й обґрунтованого рішення суду. При цьому розслідування кримінального злочину, яке передуює винесенню рішення судом, може вважатися всебічним, повним і неупередженим лише в разі залучення належних, допустимих і достовірних доказів [6].

Водночас для визначення сутності й природи доказів у кримінальному процесі, їх поняття, допустимість й оцінка, необхідно здійснити історичний екскурс у минуле й

дослідити еволюцію об'єкта наукового дослідження. Сучасне кримінальне процесуальне законодавство України бере свій початок від часів Київської Русі.

Так, досліджуючи питання еволюції правових норм, які регулюють питання доказів у кримінальному процесі, встановлено, що в добу Київської Русі цивільний і кримінальний процеси не були відокремлені один від одного, оскільки обидва регулювалися принципом приватного права. У цей час застосовували такі види доказів: особисте зізнання; свідчення; речові докази; суди божі або так звані ордалії, згідно з якими брали пробу водою чи вогнем. Доказами також могли бути сліди тілесних побоїв на тілі потерпілого або ж виявлені в підозрюваного викрадені речі. В окремих статтях Руської Правди йшлося також про пред'явлення речових доказів («знаменія»). А відповідно до ст. 29 розширеної редакції Руської Правди: закривавлене тіло чоловіка було беззаперечним доказом злочину, що не потребувало додаткового доказування у формі притягнення свідка. Водночас сліди побоїв на потерпілому не завжди визнавалися достовірними доказами. Зокрема, згідно зі ст. 67 цієї ж редакції Руської Правди, у разі висмикання під час бійки пасма (жмута) бороди або волосся, самого факту, що пасмо волосся вирване, було недостатньо для покарання винного [9; 18].

Із зазначеного вбачається, що в добу Київської Русі інститут доказування був дещо хаотичним. Однак були й такі докази, які до цього часу використовують кримінальні суди, це забезпечення в суд явки очевидців, у сучасному кримінальному судочинстві — показання свідків. Водночас за тих часів до судових процесів могли долучатися так звані свідки-прибиральники (за чутками), яким дозволялося зняти звинувачення [18, с. 48].

У Литовських статутах, зокрема, у Статуті 1588 року, згадано про зовнішні сліди злочину — побої: «А коли б злочинець напав на дім і не вбив, а лише поранив, тоді потерпілий таким чином має повідомити про злочин і показати рани околичним сусідам», а також крадене майно як доказ учинення крадіжки: «Коли б хто-небудь чийогось слугу, боярина, людину тяглу або челядника невільного з якимось доказом, речами краденими, спіймав би ... у будинку його, або ж у полі, або на дорозі». Також Литовським статутом 1588 року, зокрема артикулом 23 визначено: «а коли б у домі знайшли докази і при цьому присутні були дружина і діти, і користувалися такими речами, знаючи, що вони крадені, тоді вони повинні відшкодувати збитки, недостачу віддати» [15]. По суті, указана норма визначала доказування в питаннях співучасті в злочинах або їх покривання.

Гетьманське право побудовано на звичаєвому праві, а джерела права існували переважно в усній формі. Звичаєве козацьке право передбачало широке коло злочинів і поділяло їх за об'єктами посягання, зокрема: злочини проти життя, природи, особи, честі, свободи, публічного і приватного майна тощо. До злочинів проти майна належали: крадіжки й розбій, гайдамацтво переховування і набуття крадених речей. При цьому достатніми доказами крадіжки були покази свідків. Крім того, доказами в змагальному процесі козацької доби вважалося «піймання на гарячому». Водночас докази поділялися на досконалі й недосконалі. Досконаліми вважалися: «піймання на гарячому» і показання свідків, а присяга і клятва — додатковими [10].

Судова реформа царської росії 1864 року на зміну теорії формальних доказів запровадила теорію вільної оцінки доказів. У Статуті кримінального судочинства 1864 року в ст. 371 законодавець дає визначення речових доказів шляхом перерахування широкого кола предметів. Тепер речові докази суттєво відрізняються за ступенем узагальнення – від вказівки на конкретні предмети, як-от підроблені документи або фальшиві монети, і до великих груп, наприклад, зняття злочину [9].

13 вересня 1922 року прийнято Кримінально-процесуальний кодекс УРСР (КПК УРСР), статтею 62 якого визначено таку систему доказів: показання свідків, висновки

експертів, речові докази, протоколи й інші письмові документи, особисті пояснення і показання обвинуваченого. Стаття 322 зазначеного кодексу передбачала, що доказали, які не були представлені під час судового слідства, не можуть бути покладені в основу судового рішення. Указана норма співвідносилася зі статтею 323 зазначеного кодексу, згідно з якою рішення може бути обґрунтоване виключно доказами, які розглядали під час судової справи [22].

Вимога про те, що в мотивованій частині рішення наводяться докази, на яких ґрунтується висновок і мотиви, через які суд відкидає інші докази, з'вилася в ст. 334 КПК УРСР 1960 р. [11]. Отже, законодавець закріпив, що суд як самостійний учасник у судовому процесі досліджував докази, сформовані на досудовому провадженні. І саме під час судового засідання суд міг робити певні уточнення щодо доказів. При цьому висновки слідчого й прокурора, сформовані за результатами досудового розслідування, розцінювалися не що інше, як думка цих учасників кримінального процесу, водночас досудові докази перевірялися та оцінювалися судом на їх достовірність під час судового розгляду справи [22].

Із зазначеного вбачається, що КПК УРСР 1922 року поклав основу кодифікації кримінально-процесуального законодавства, водночас КПК УРСР 1960 року став підґрунтям уже для формування кримінально-процесуального законодавства незалежної України. Зокрема він діяв із різними змінами й доповненнями до 2012 року.

Із прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) кримінальний процес представлено більш сучасною змішаною моделлю. Новий кодекс тепер передбачав збільшення можливостей сторони захисту щодо обґрунтування своїх прав і позицій на стадії досудового розслідування та в процесі судового розгляду справи. КПК 2012 року посилив засади змагальності й диспозитивності [8]. Новий КПК закріплює інститут допустимості доказів, чого не було в попередньому кодексі. Так, зі змісту частини першої ст. 65 КПК 1960 року вбачається, що вона, по суті, давала лише визначення доказам у кримінальній справі, при цьому не містила трактування допустимих і недопустимих доказів, так, згідно з коментованою статтею: «доказами в кримінальній справі є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд установлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи» [11]. Водночас КПК 2012 року дає більш детальне трактування цьому поняттю та його застосуванню. Так, стаття 86 КПК визначає основні засади допустимості доказів, зокрема: «доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, установленому цим Кодексом» [12]. Недопустимий доказ не може бути використаний під час прийняття процесуальних рішень, на нього не може посылатися суд при ухваленні судового рішення.

Водночас статті 87, 88 та 88-1 КПК визначають недопустимість доказів, зокрема:

- 1) недопустимість доказів, отриманих унаслідок істотного порушення прав і свобод людини (ст. 87 КПК);
- 2) недопустимість доказів і відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого (ст. 88 КПК);
- 3) недопустимість доказів, отриманих у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, а також у порядку одноразового (спеціального) добровільного декларування (ст. 88-1 КПК).

При цьому ст. 89 зазначеного кодексу визначає, зокрема, порядок визнання доказів недопустимими судом. Указана норма дає право судді визнати доказ недопустимим, у результаті чого припиняється подальше дослідження такого доказу. При цьому, відповідно до частини другої ст. 92 КПК, обов'язок доведення допустимості

доказів покладається на сторону, яка їх подає, водночас у разі визнання судом доказів недопустимими частина третя статті 89 КПК надає такій особі право заперечувати щодо такої процесуальної дії [12]. За таких обставин в основу обґрунтованого рішення суду можуть бути покладені тільки достовірні, допустимі докази, отримані в законодавчо встановленому порядку [7]. Це співвідноситься з вимогами частини третьої ст. 62 Конституції України, вимоги якої вказують на те, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях [13].

Часто є думка, що недопустимий доказ не може бути використаний під час окремих процесуальних дій, зокрема під час винесення рішення суду. Слід зауважити, що стала процесуальна практика вказує на те, що недопустимим є доказ, який містить істотні порушення прав і свобод людини [14].

Досліджуючи тему в контексті еволюції правових норм, можна беззаперечно стверджувати, що сучасним надбанням є застосування в судовому процесі нового виду доказів – електронних.

Метелєв О. П. у своїй праці приділив увагу саме такому виду доказів. Автор установив, що електронні докази у світовій кримінальній практиці використовують ще із середини 80-х років минулого століття. Відповідно порядок їх застосування визначено в і переважно нормативно закріплено в національних законодавствах. Зокрема в національному законодавстві США, електронні докази виділено в окрему групу доказів, оскільки вони потребували особливого підходу в їх збиранні, узагальненні й зберіганні, що було неможливо без використання апаратно-програмних засобів цифрової техніки, при цьому в оцінці таких доказів необхідні були спеціальні підходи. За таких обставин світова спільнота ще у 1995 році створила Міжнародну організація з комп'ютерних доказів. Згодом створено Наукову робочу групу з дослідження цифрових доказів [16, с. 229].

Водночас українське процесуальне законодавство відставало від прогресивного світового досвіду щодо впровадження електронних доказів під час розгляду кримінальних справ. Ситуація докорінно змінилася з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [19]. Указаний закон визначив нормативне обґрунтування електронних доказів у кримінальному процесуальному законодавстві. Водночас Вернидубов І., Белікова С. під електронними доказами розуміють відповідну інформацію, яка має значення для правильного вирішення справи й зафіксована на електронних носіях або передається каналами електронного зв'язку. На підставі таких доказів суд установлює наявність або відсутність обставин злочину [2]. При цьому Гуцалюк М., Антонюк П., досліджуючи тему електронних доказів, дійшли висновку, що «належною формою подання електронного документа до суду в кримінальному провадженні для сприйняття його як процесуального джерела доказів, зважаючи на обов'язкову вимогу щодо його матеріальності, є подання його відображення на папері. І лише такому відображенню електронного документа суд може надавати такого самого значення, як самому електронному документу та розглядати його як джерело доказів» [3].

Нині вбачається, що електронні докази все частіше стають предметом дослідження під час розгляду справ у судах різних юрисдикцій, зокрема й кримінальних. Це зумовлено стрімким розвитком цифровізації, використанням комп'ютерної техніки й інтернету. При цьому законодавство України не встигає за цими трансформаціями, за таких обставин прогалини регулювання питання щодо застосування електронних доказів заповнюються саме судовою практикою [20].

Водночас не варто ототожнювати поняття «електронні докази» і «цифрові докази», оскільки на законодавчому рівні ці поняття не розмежовані та використовують їх паралельно. По суті всі цифрові докази завжди є електронними, однак не всі електронні докази є цифровими. З практики кримінального процесу можна визначити, що цифрові докази — це цифрові дані, які можуть підтвердити або спростувати факт учинення кримінального правопорушення. Отже, особливістю цифрового доказу є цифрова форма його зберігання. Однак, якщо інформація, яка має значення для правильного вирішення справи, зберігається на відеокасеті без застосування цифрового кодування, то такий доказ є електронним [5].

Таблиця 1

Особливості цифрових доказів

СПЕЦИФІКА ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ	Дослідження здійснюється засобами програмно-технічного забезпечення
	Був засобом чи знаряддям учинення кримінального правопорушення, (наприклад, створений телеграм-канал призначений для збуту заборонених речовин)
	Зберіг електронно-цифрову інформацію сліди вчинення кримінального правопорушення (наприклад, відеозапис із цифрової камери відеоспостереження, на якому зафіксовано факт кримінального злочину)
	Був предметом учинення кримінально-карного діяння (наприклад, вебсайт, на якому розміщено матеріали порнографічного характеру)

Джерело: розробка автора на основі [5].

Крім того, варто звернути увагу на те, що чинний КПК не містить чіткого визначення цифрових доказів [12]. Відповідно відсутність такого нормативного врегулювання унормовується судовою практикою.

Повертаючись до питання загальної оцінки доказів із точки зору їх допустимості, слід зазначити, що відповідно до вимог КПК безпосереднє дослідження зібраних доказів, визнання їх допустимими або недопустимими, здійснюють суди першої та апеляційної інстанцій. При цьому відповідно до частини першої ст. 89 КПК суд вирішує питання про допустимість доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. Винятками із цього правила є випадки, передбачені частиною другою ст. 89 КПК, згідно з якою явно недопустимі докази суд має відкинути ще під час розгляду справи та відповідно такі докази вже не підлягатимуть оцінці судом у порядку частини першої ст. 89 КПК. При цьому касаційний суд зазвичай перевіряє правильність застосування судами норм матеріального й процесуального права щодо зібраних доказів [12; 17].

Отже, рішення про допустимість доказів ґрунтується на їх оцінці. Частиною першою ст. 94 чинного КПК визначено, що «слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності й взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» [12].

Слід зазначити, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить чітких правил, які визначають механізм оцінки доказів, по суті, КПК містить лише одну норму (ст. 94), яка дає певне уявлення про цей процес. Водночас системний аналіз норм КПК визначає окремі правила оцінки доказів, зокрема: недопустимість доказів остаточно визначається судом під час ухвалення судового рішення (ч. 1 ст. 89 КПК), що, по суті, є оцінкою його допустимості. При цьому в разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду й оцінки доказів, суд повинен

визнати такий доказ недопустимим, та як наслідок неможливість подальшого дослідження такого доказу під час судового розгляду справи (ч. 2 ст. 89 КПК). При цьому чинне кримінальне процесуальне законодавство дає право учасникам судового процесу спростувати висновок суду про недопустимість доказів шляхом заперечення щодо визнання доказів недопустимими (ч. 3 ст. 89 КПК) [12; 14].

З огляду на викладене вбачається, що визначення оцінки доказів, наведене в чинному кримінальному законі, не дає нам розгорнутої відповіді про цей процес. Водночас науковці погоджуються, що оцінка доказів полягає в логічній розумовій діяльності суб'єкта, який веде кримінальне провадження, що полягає у відборі доказів, які мають значення для правильного вирішення справи на підставі аналізу їх змісту й форми. Результатом такої діяльності є визнання або невизнання доказів допустимими.

Найбільшу дискусію в питанні оцінки доказів викликає «внутрішнє переконання», на підставі якого здійснюється оцінка доказів [1]. Г. Гирович стверджує, що «внутрішнє переконання судді потрібно розглядати як симбіоз здобутих знань, професійну компетентність, практичний досвід, особисті якості, можливість постійного моніторингу законодавства в контексті дотримання прав людини». При цьому, на думку автора, внутрішнє переконання суддів має спиратися на дослідження, як кожного окремо, так і всіх доказів у сукупності й взаємозв'язку з огляду їх належності, допустимості, достатності й достовірності. Саме в такому контексті внутрішнє переконання судді виступатиме розумовою діяльністю судді під час судочинства, що полягає в безпосередньому всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінальної справи. По суті суддя, здійснюючи правосуддя, зобов'язаний формувати внутрішнє переконання не як особистісне сприйняття тих чи інших явищ об'єктивної дійсності, а як професійне бачення фактичних даних, отриманих у результаті процесуальних і допустимих дій [4]. Отже, внутрішнє переконання характеризує процес дослідження доказів і його результат.

Аналіз чинного кримінального законодавства вказує на те, що КПК не передбачає конкретних умов відповідності зібраних доказів «внутрішньому переконанню» осіб, визначених у ст. 94 КПК. Отже, внутрішнє переконання може слугувати перевищенню слідчим, прокурором чи суддею своїх повноважень, оскільки вказане поняття має суб'єктивний характер [1].

Висновки

Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства законним і обґрунтованим є те рішення суду, в основу якого покладено перевірені й правильно оцінені допустимі докази, одержані учасниками кримінального процесу згідно з вимогами кримінального закону. Водночас правильна оцінка доказів має ключове значення для правильного вирішення кримінальної справи. Під час дослідження встановлено, що оцінка доказів, зокрема в розрізі їх допустимості чи недопустимості, здійснюється судами на підставі внутрішнього переконання, однак, наразі чинне кримінальне законодавство не визначає критерії внутрішнього переконання слідчого, прокурора чи судді, наслідком таких прогалин у законодавстві може бути самоправство зазначених суб'єктів під час здійснення кримінального провадження і порушення прав громадян. У зв'язку із цим виникає необхідність у розробці нових наукових підходів у питаннях щодо обмеження власного розсуду, зокрема суддівського, під час оцінки зібраних доказів. Такі підходи й пропозиції надалі можуть бути взяті за основу при законодавчому врегулюванні питання оцінки доказів у межах їх видів, що спростить учасникам процесу процедуру оскарження окремих процесуальних дій у частині визнання чи невизнання допустимими певних доказів. Відповідно подальші наукові

дослідження мають стосуватися саме пропозицій щодо запровадження чітких критеріїв оцінки доказів у кримінальних справах.

Список використаних джерел

1. Баранова Є., Корчева Т. Оцінка доказів на стадії досудового розслідування: спірні аспекти. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 трав. 2020 р.). Суми, 2020. С. 400–402. URL: <http://surl.li/hjwlg> (дата звернення: 29.04.2023).
2. Вернидубов І., Белікова С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Т. 5. № 2. С. 299–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_2_42 (дата звернення: 27.04.2023).
3. Гуцалюк М., Антонюк П. Використання досягнень науки і техніки в експертній діяльності. *Криміналістичний вісник*. 2020. Т. 33, № 1. С. 37–49. DOI: <https://www.doi.org/10.37025/1992-4437/2020-33-1-37> (дата звернення: 29.04.2023).
4. Гирович В. Внутрішнє переконання судді – основний елемент засади безпосередності дослідження показань, речей, документів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 5/2 (15). С. 89–94. URL: https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/42562/gscholar (дата звернення: 27.04.2023).
5. Діденко А. Робота з цифровими доказами – досвід адвоката. *LCF*. URL: <https://lcf.ua/news/roboata-z-tsifrovimi-dokazami-dosvid-advokata> (дата звернення: 29.04.2023).
6. Декайло П., Різник Г. Окремі аспекти визначення властивостей доказів у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 232–234. URL: <https://www.doi.org/10.35774/app2019.04.232> (дата звернення: 26.04.2023).
7. Жданюк К., Ісланкін С. Допустимість доказів у кримінальному провадженні. *Діяльність державних органів в умовах воєнного*: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 153–154. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2022/11/zbirnyk-z-oblozhkoju_29.04.2022.pdf (дата звернення: 28.04.2023).
8. Журавель А., Коваленко А. Дослідження доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 2. С. 313–328.
9. Крицька І.О. Становлення інституту речових доказів на українських землях: основні етапи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2015. Т. 2. № 33. С. 153–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_33%282%29_41 (дата звернення: 27.04.2023).
10. [Коваленко Л.](#) Генезис інституту доказування у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти власності за часів звичаєвого права. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* *Numărul*. 2016. № 1/2 (17). С. 104–107. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/43698 (дата звернення: 28.04.2023).
11. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28.12.1960 №1003–05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

12. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 4651-VI : станом на 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.04.2023).
13. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
14. Коробка О. С. Допустимість доказів у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 524–526. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/129> (дата звернення: 27.04.2023).
15. Литовський статут 1588 року (Витяги). *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/7304902/page:18/> (дата звернення: 26.04.2023).
16. Метелев О. П. Проблеми визначення допустимості і належності цифрових (електронних) доказів у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. №3. С. 224–237. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_METELEV.pdf (дата звернення: 28.04.2023).
17. Майстренко М., Черевко В. Окремі аспекти визнання доказів допустимими. *Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice* : The XVII International Scientific and Practical Conference (Tokyo, May 03–06, 2022). Tokyo, Japan. P. 358–360. URL: <http://surl.li/hjvpk> (дата звернення: 27.04.2023).
18. Охман О., Дерев'яно Т., Логінова Н., Становлення інституту подання доказів у кримінальному судочинстві України. *Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 6 (66). С. 46–53. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2480/2951> (дата звернення: 26.04.2023).
19. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3.10.2017 № 2147-VIII : станом на 26.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n2> (дата звернення: 28.04.2023).
20. Судді ККС ВС обговорили проблемні питання допустимості електронних доказів під час судового розгляду. *Судова Влада України*. URL: <https://court.gov.ua/archive/1202385/> (дата звернення: 27.04.2023).
21. Хлівна М. В. Оцінка доказів у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Травневі правові читання* : матеріали I Всеукр. наук. - практ. конф. (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.). Черкаси: ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 393–3965. URL: <http://surl.li/hjwke> (дата звернення: 27.04.2023).
22. Шумоло М. Досудові і судові докази у КПК України. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 82–86. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4652/3/16.pdf> (дата звернення: 29.04.2023).